

Вихідні дані: Рускуліс Л. В. Формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя української мови (з урахуванням міжпредметних зв'язків). Українознавчий альманах. Випуск 9. Київ, Мелітополь, 2012 380 с., С. 328-331.

С. 328

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(З УРАХУВАННЯМ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ)**

Рускуліс Л.В. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (З УРАХУВАННЯМ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ) / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

У статті проаналізовано поняття «національно-мовна особистість», запропоновано теоретичний матеріал та практичні завдання для формування національно-мовної особистості майбутнього учителя української мови, що базується на міжпредметних зв'язках.

Ключові слова: національно-мовна особистість, міжпредметні зв'язки, культура, релігія, традиції, біблеїзми.

Рускулис Л.В. ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА (С УЧЕТОМ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ) / Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского, Украина

В статье проанализированы понятия «национально-языковая личность», предложено теоретический материал и практические задания для формирования национально-языковой личности будущего учителя украинского языка, основанный на межпредметных связях.

Ключевые слова: национально-языковая личность, межпредметные связи, культура, религия, традиции, библеизмы.

Ruskulys L. V. FORMATION OF NATIONAL LANGUAGE OF FUTURE UKRAINIAN LANGUAGE TEACHER (INCLUDING INTERSUBJECT RELATIONS) / National University of Nicholas V. Sukhomlynsky, Ukraine

The article analyzes the concept of «national and language personality», offered theoretical material and practical tasks for the formation of the national language of future teachers of Ukrainian language, based on intersubject relations.

Key words: national and linguistic identity, interdisciplinary relations, culture, religion, traditions, bibleizmy.

Актуальність дослідження. Одна із ролей особистості – національна. Вона формується на певних етапах соціалізації через сімейне, шкільне та вишівське виховання, національні засоби освіти і є загальною для всіх носіїв даної мови. З моменту народження людина потрапляє у певне етнокультурне середовище, отже, культурні норми та цінності засвоюються через призму тієї культури, яка її оточує. Уходження людини в етноколо позначається у психологічній науці як процес етнізації.

Відтак, ураховуючи ці положення слід наголосити на потребу у формуванні «національно-мовної особистості». Як підкреслює М. Пентилюк, національний компонент особистості дозволяє розглядати мовленнєву діяльність під кутом національно-культурної специфіки, враховувати етнолінгвістичні, етнопедагогічні та етнопсихологічні чинники. Це насамперед національний спосіб мислення, національна свідомість і самосвідомість, національний характер, український менталітет, національно-культурна мотивація та ін. Формування національно-мовної особистості здійснюється засобами рідної мови, роль якої у мовній освіті сучасної молоді важко переоцінити [2, с. 59-60].

Мета статті: запропонувати низку завдань, спрямованих на формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя української мови на міжпредметній основі.

У науковій літературі питання духовного розвитку особистості засобами рідної мови розглядали Ф. Буслаєв, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов,

С. 329

М. Костомаров, І. Срезневський, В. Сухомлинський та ін., вплив етнопсихологічних чинників на формування національно-мовної особистості досліджували А. Вежбицька, О. Вишневський, Р. Дружененко, С. Єрмоленко, І. Зимня, Ю. Караулов, О. Леонтєв, М. Пентилюк, О. Потебня, В. Янів та ін.).

Невід'ємною складовою формування національно-мовної особистості є релігія. Відтак, на заняттях із релігієзнавства (II курс) слід наголосити, що релігія і нація – суспільні феномени, що перебувають у надто складному співвідношенні. Не відіграючи визначальної ролі в процесі розвитку етнічних спільнот, національної самосвідомості, не будучи їхньою детермінантою, неодмінною складовою, релігія залежно від конкретно-історичних умов свого функціонування в суспільному організмі може виступати в ролі важливого, а часом і вирішального модусу етноутворення, етноінтеграції, а то і етнодезінтеграції. За різних обставин вона набуває етновідрізняльних й етноінтегративних функцій [5, с. 37].

Національні риси релігій формуються не під впливом якихось особливостей їхніх віровчень чи культу, а зумовлюються переважно конкретними історичними та географічними умовами життя тих народів, серед яких вони виникають чи поширюються, специфікою їхньої національної духовності. Як засвідчує історія, релігії (серед них і світові), незважаючи на міжнаціональний чи наднаціональний зміст багатьох із них, були підпорядковані етнічному процесові насамперед тому, що завжди могли виявлятися лише в національних формах, що відповідали духові нації, національній індивідуальності. З динамічно-генетичного погляду релігійний

чинник відігравав велику роль у формуванні національної психіки. Водночас, включаючись в етнопсихологічну структуру, релігійні явища набирали етнічного забарвлення. Взаємодія релігії з тими етнічними структурами, в рамках яких вони існували, спричиняла до формування так званого етно-конфесійного синкретизму.

Розглядаючи релігійність тієї чи іншої етнічної спільноти, вирізняють такі її особливості, що, власне, не є унікальними, а притаманні й іншим етносам. Це засвідчує їхню загальнолюдськість. Річ у тім, що жодна нація не може мати монополію на якусь рису релігійності. Та чи інша з цих рис може бути властивою й іншим етносам. Але кожен націю характеризує її специфічна комбінація, яка надає релігійності цієї нації неповторної своєрідності. Специфіку релігійності кожної етнічної спільноти, як і окремих осіб, визначають, насамперед, найтипівіші для неї, домінуючі риси, що виявляються у функціональності цього суспільного утворення.

Через цілу низку обставин свого підневільного національного буття, через складні внутрішні колізії своєї історії і багато особливостей своєї національної духовності український народ загалом був і є одним із найрелігійніших народів світу. Віра слугувала йому засобом самовираження і виявлення своїх найкращих ідеалів. У ставленні до Бога українець виражав своє ставлення до світу, людей і до самого себе.

Українці дотримуються натуральних форм в описуванні й сприйнятті Божих іпостасей, святих, вшановують і Біблію як святиню, незважаючи на поверхове знання її змісту. Пошана до священництва поєднується у них з виразним антиклерикалізмом, несприйняттям ортодоксії християнства, абстрактного догматизування, з свободою релігійного мислення й діяння.

Одночасно на заняттях із сучасної української літературної мови (II курс) майбутні учителі української мови знайомляться з лексичним складом української мови. На нашу думку, доцільним буде ознайомити їх із видом системного зв'язку – паронімією серед фразеологічних одиниць біблійного походження.

Фраземи-пароніми – близькі за компонентним складом, але тотожні семантично фраземи [3, с. 351], найхарактернішою ознакою яких є неможливість взаємозамінюватися у мовленні. Вони є носіями різних фраземних значень, мотивованих різними образами. Явище паронімії найбільш поширене серед адвербіальних і дієслівних фразем, хоч не є чужим і ад'єктивним та іменниковим.

Студентам слід наголосити, що враховуючи особливості структурної організації, можна виділити такі типи паронімічних фразем:

1. Фраземи-пароніми, що різняться граматичною формою іменникового компонента. Серед них утворені на основі:

а) прийменниково-відмінкових конструкцій з іменниками в різних відмінкових формах.

Наприклад, до хріна – «багато, безліч» та *дохріну* – «нащо, для чого»;

б) дієслівно-субстантивні словосполучення, іменникові компоненти яких виступають у різних відмінкових формах.

Наприклад, побачити світ – «народитися» та *побачити світу* – «побувати в багатьох місцях».

2. Фраземи-пароніми, що різняться кількістю компонентів, зокрема:

а) фраземи-пароніми, утворені на основі прийменниково-відмінкової конструкції, поширеної числівником чи займенником, що відмінюються за прикметниковим типом.

Наприклад, під носом – «тихо, про себе» та *під самим носом* – «поруч»;

б) утворені на базі дієслівно-субстантивних словосполучень і на основі дієслівних словосполучень, у яких іменниковий компонент поширений займенником чи числівником, що відмінюється за прикметниковим типом.

Наприклад, брати /взяти в руки – «підкорити собі, примушувати слухатися» та *брати /взяти в свої руки* – «приймати на себе управління, керівництво».

3. Фраземи-пароніми, що різняться лише прийменниками. У їх межах виділяються:

а) прийменниково-відмінкові конструкції з різними прийменниками.

Наприклад, в лице – «прямо, відверто» та *на лице* – «рисами обличчя»;

б) дієслівно-субстантивних словосполучень із різними прийменниками.

Наприклад, лізти в очі – «ввижатися» та *лізти на очі* – «бути на видноті».

4. Фраземи-пароніми, що різняться дієслівними компонентами. Такі фраземи творяться передусім на базі дієслівно-субстантивних словосполучень і простих речень.

Одні з них мають у своєму складі дієслівні компоненти у формі недоконаного виду, а інші в формі доконаного виду.

Наприклад, стіною стояти – «стояти щільними рядами» і *стати стіною* – «вистояти згуртовано».

Частина фразем-паронімів такого типу твориться на базі таких дієслівно-субстантивних словосполучень, дієслівні складники яких є безпрефіксними або префіксованими.

Наприклад, давати (дати) жару – «пристрасно робити щось» та *задати (задавати) жару* – «провчити когось».

Фраземи-пароніми, що різняться формою дієслівних компонентів також творяться на базі дієслівно-субстантивних словосполучень, які мають у своєму складі дієслова з різними афіксами.

Наприклад, далеко зайти – «вийти за межі допустимого» та *далеко піти* – «добитися успіхів, слави».

Фраземи-пароніми творяться на базі дієслівно-субстантивних словосполучень та різного роду простих речень, дієслівні складники яких різняться наявністю або відсутністю суфікса *-ся*.

Наприклад, валити з ніг – «ударивши, змушувати падати» та *звалитися з ніг* – «хворіти».

5. Фраземи-пароніми, утворені на основі дієслівно-субстантивних словосполучень та словосполучень з іменниковим компонентом і прийменником.

Наприклад, класти в голову – «гинути від пострілу» і «запам'ятовувати».

6. Фраземи-пароніми, утворені на основі подібних тавтологічних конструкцій.

Наприклад, з дідів із прадідів – «віддавна» та *за дідів прадідів* – «дуже давно».

7. Фраземи-пароніми, що різняться числовою формою іменникових компонентів. У межах такого типу фразем-паронімів виділяється насамперед група фразеологізмів, дериваційною базою для яких є різноманітні прийменниково-відмінкові конструкції, іменникові складники яких мають різну числову форму.

Наприклад, під рукою – «у підлеглому становищі» та *під руками* – «в чиємусь розпорядженні».

Фраземи-пароніми, що різняться числовою формою іменникового компонента, можуть також творитися на базі дієслівно-субстантивних і ад'єктивно-субстантивних словосполучень, іменникові складники яких в одних фраземах мають форму однини, а в інших форму множини.

Наприклад: збиватися з ноги – «втрачати такт» та *збиватися з ніг* – «вбиватися із сил, розшукуючи когось».

На II курсі майбутні вчителі української мови розпочинають вивчати курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)». На нашу думку, в руслі вирішення наукового дослідження розвідки пропонуємо вправу із теми «Вибір слова в документі»:

Поясніть відмінності фразем-паронімів. Охарактеризуйте ділові якості людини, використовуючи виділені фраземи-пароніми.

Побачити світ – *побачити світу*

брати /взяти в руки – *брати / взяти в свої руки*

в лице – на лице

стіною стояти – стати стіною

давати (дати) жару – задати (задавати) жару

далеко піти – далеко зайти, класти в голову

з дідів із прадідів – за дідів прадідів

під рукою – під руками

збиватися з ноги – збиватися з ніг

Маючи такий теоретичний та практичний матеріал, студенти-філологи III курсу зможуть опрацювати матеріал для уроків лексики (з урахуванням етнокультурознавчого аспекту навчання мови). Наведемо приклад:

Прочитайте текст. Визначте основну думку.

Хрещення Господнє (Богоявлення, Водохреща) (грец. Theophaneia або Eriphaneia), *християнське свято*, присвячене згадці про Хрещення Ісуса Христа у водах Йордану.

Коли Ісус Христос досяг 30-річного віку, він прийняв хрещення в річці Йордан. Вийшов на берег, а з небес почувся голос Бога-Батька, який назвав Ісуса своїм Сином. І на нього зійшов Святий Дух в образі голуба. Звідси ще одна назва – Богоявлення. Православні та греко-католики вважають, що саме це свято засвідчує таїнство Святої Трійці. Адже в цей день, за християнським вченням, з'явився Бог у трьох іпостасях: Бог Отець – в голосі, Син Божий – у плоті, Дух Святий – у вигляді голуба.

Центральною подією дня 19 січня в *народно-побутовому календарі* українців середини XIX – початку XX ст. було *водосвяття* – звичай змішаного язичницько-християнського характеру (звідси й назва *Водохреща*). У цей період свято за традицією відбувалося на річці або біля струмка, в місцевостях, бідних водою, збиралися біля криниці. Ще напередодні на льоду й снігу робили одне або кілька *скульптурних зображень хреста*, що нерідко обливали буряковим квасом, від чого вони набирали червоного кольору. Навколо Хрестів подекуди ставили ялинки або інші вічнозелені дерева. На Йордань – так називалося місце, де проходила *церемонія хрещення*, – збирався звичайно великий, святково одягнутий натовп, приїжджали й сходилися з навколишніх сіл і хуторів селяни, у яких не було своєї церкви.

Освячену воду люди намагалися швидко набрати в посуд і рознести по домівках, вірячи, що у того, хто зробить це першим, худоба буде розмножуватися і взагалі господарство буде йти краще. Нерідко біля ополонки виникали сутички, що призводило до нещасних випадків. *Християнський обряд водосвяття доповнювали народні звичаї, що характеризують побутове осмислення християнського свята народними масами. Йорданській воді приписувалися чудодійні лікувальні властивості. Одразу після освячення її пили.*

У деяких місцевостях дівчата вмивалися *свяченою водою*, вкинувши попередньо в посудину калину або коралове намисто, а витиралися червоною матерією, щоб мати гарний колір обличчя (імітативна магія).

У деяких місцевостях України дівчата та жінки прагнули захопити з водою і кілька камінців. Влітку їх клали на городі, що за повір'ям позитивно впливало на врожай овочевих культур: огірків, капусти тощо. Щоб мати успіх у рибальстві, гуцули в момент водосвяття опускали під лід на палиці шматок сіті, вимовляючи при цьому магічне закляття: «Ловлю рибу». Пасічники спостерігали: «коли на Водохреще риба табунами ходить – на рої добре буде» [6; 7].

Питання для обговорення:

1. Коли в Україні відзначається Хрещення Господнє?
2. Чому освячену воду люди намагалися швидко набрати в посуд і рознести по домівках?
3. Що таке імітативна магія?
4. Поясніть значення виділених слів.
5. Чому у деяких місцевостях України дівчата та жінки прагнули захопити з водою і кілька камінців?
6. Чи брали ви участь в цьому обряді? Розкажіть про свої враження.

Отже, запропонований нами теоретичний матеріал та практичні завдання, на нашу думку, сприятимуть формуванню національно-мовної особистості майбутнього учителя української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Holy Bible. National Publishing CO. Philadelphia Home of National Bible Press, 1975.
2. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
3. Багатурина Е.С. Паронимия в сфере фразеологии // Вопросы семантики фразеологических единиц. – М., 1971. – 380 с.
4. Біблія (ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства), 1992.
5. Іваненко В.В. Етнорелігійні традиції українського народу / В.В.Іваненко, О.В. Бойко // Вісник Дніпропетровського університету. – Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2005. – С. 3-13
6. Маковій Г.П. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. – К.: Укр. письменник, 1993. – 205 с.
7. Українські народні свята та звичаї / Уклад. Сапіга В.К.. – К. : Знання України, 1993. – 112 с.